

Wat moet eruit komen?

Reactie op de kritische bijdrage van Kalmijn en De Graaf

Arien Blee-Booij¹

In deze reactie op de bijdrage van Kalmijn en De Graaf waarin zij mijn boek evalueren, wil ik graag ingaan op hun kritische opmerkingen en op de conclusie die zij daaraan vastknopen. Hun eerste punt van kritiek is dat de kenmerken waarop de schalen voor culturele en economische beroepsstatus gebaseerd zijn, een weinig overtuigend mix zouden zijn. Afgezien van het feit dat de auteurs de betreffende kenmerken niet geheel juist weergeven, lijken zij ook de theoretische onderbouwing voor de keuze van de kenmerken (zie mijn proefschrift, p. 88-92) niet te hebben gelezen. Daarin wordt de keuze van de te analyseren beroepenkenmerken niet alleen rechtstreeks gebaseerd op de theorie van Bourdieu, maar ook wordt daar het belang van kenmerken besproken die uit de theorie van Bourdieu zijn af te leiden. Dat bij de gekozen kenmerken bijvoorbeeld 'kennis van het economische systeem van het land' niet in de prijzen viel, lag vanwege de onderzoeksmethode voor de hand: in de te analyseren bestaande databestanden ontbrak helaas deze mate van detail.

Ten tweede menen Kalmijn en De Graaf dat de *face validity* van mijn economische schaal niet zou deugen omdat alle beroepen van mannen boven die van vrouwen geordend staan. Met deze vorm van validiteit wordt bedoeld dat een onderzoeksuitkomst moet kloppen als je er met een schuin oog naar kijkt, om het maar eens populair te zeggen. Dat betekent dat dit criterium heel bruikbaar is wanneer vertrouwde zaken beoordeeld moeten worden. Nu is in de theorievorming over beroepsstatus het bestaan van twee afzonderlijke dimensies al een vrij gecompliceerde gedachtengang. In het dagelijks leven zullen veel mensen moeite hebben met de gedachte dat een beroepsbeoefenaar in de ene hiërarchie bovenaan en in de andere hiërarchie veel lager op de ladder staat. Dat is al het geval wanneer het gaat om beroepen die het meest zichtbaar worden uitgeoefend, beroepen die vooral worden uitgeoefend door mannen. Door de verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid is het werk dat vrouwen doen veel meer onzichtbaar, ook de betaalde arbeid. Wie een hiërarchie van beroepen voor ogen heeft, ontkomt er bijna niet aan daarbij te denken aan beroepen uitgeoefend door mannen. De economische ladder voor mannen zal iedereen zeer vertrouwd voorkomen: artsen en directeurs bovenaan en schoonmaakpersoneel en fabrieksarbeiders onderaan. Nu aan die ladder ook door vrouwen uitgeoefende beroepen worden toegevoegd ziet het beeld er heel wat minder vertrouwd uit. Toch is dat beeld niet zo vreemd: vrouwen hebben minder vaak betaald werk en de banen van vrouwen zijn merendeels part-time banen. Derhalve nemen vrouwen onder de

werkenden de meer marginale plaatsen in, hetgeen consequenties heeft voor de economische inhoud van hun beroep. Vergelijk maar eens chirurgen, meestal mannen, met consultatiebureau-artsen, meestal vrouwen. Ze hebben ogenschijnlijk hetzelfde beroep, maar de inhoud van hun beroep is duidelijk verschillend. Vrouwen worden dus niet 'afgerekend' op hun part-time werken, zoals Kalmijn en De Graaf stellen. Integendeel, uit de positie van mannen- en vrouwenberoepen op de twee ladders kunnen we afleiden dat vrouwen naar opleidingskenmerken gemeten wel in gelijksoortige beroepen terecht komen, maar dat zij (nog) geen kans zien aan hun beroep evenveel economisch voordeel over te houden.

Ook op een ander punt struikelen Kalmijn en De Graaf ten onrechte over een beeld dat er anders uitziet dan zij verwachten. Zij presenteren twee nieuwe schalen, één gebaseerd op het gemiddelde inkomen, de ander gebaseerd op het gemiddelde opleidingsniveau van beoefenaren van een beroep. Deze schalen blijken aan de onderkant niet samen te vallen, dat wil zeggen beroepen waarin de laagste gemiddeld inkomens verdiend worden zijn niet automatisch de beroepen met het laagste gemiddelde opleidingsniveau. Dat deze uitkomst niet geheel strookt met de theorie van Bourdieu, is verklaarbaar. Zoals ik ook al in mijn boek heb uiteengezet, heeft Bourdieu gewerkt met zeer grove beroepencategorieën, die ook nog eens voor allerlei verschillende analyses varieerden. Bourdieu heeft dan ook geen beroepenladders gemaakt en was daar ook niet op uit. Dat onderzoekers zich wel baseren op zijn theoretische inzichten maar uiteindelijk uitkomen bij een ander plaatje, ligt dus voor de hand. Overigens hebben Kalmijn en De Graaf zich met de theoretische fundering van hun alternatieve objectieve statusschalen gebaseerd op opleiding en beroep wel ver van Bourdieu – en van hun eigen oorspronkelijke ideeën – verwijderd. Het is bovendien de vraag of onderzoekers in plaats van deze alternatieve beroepenschalen niet beter individuele opleidings- en inkomensgegevens kunnen gebruiken.

Het derde bezwaar van Kalmijn en De Graaf is dat ik de voorspellende waarde van mijn schalen niet heb vergeleken met die van de GGK-schalen, ontwikkeld door Ganzeboom, De Graaf en Kalmijn (voor details zie de kritische bijdrage elders in dit nummer). Deze vergelijking lag mijns inziens ook niet direct voor de hand, aangezien mijn onderzoek een logische voortzetting was van hun onderzoek, waarin het accent lag op het aantonen van de meerwaarde van een meerdimensionele meting van beroepsstatus vergeleken met de gangbare eendimensionele ladders. Vandaar dat in mijn boek uitvoerig aandacht is besteed aan die vergelijking. Kalmijn en De Graaf blijken zowel met de subjectieve schalen voor culturele en economische beroepsstatus als met de inkomens- en opleidingsladders sterkere en soms andere effecten te vinden dan met de objectieve schalen voor culturele en economische beroepsstatus. Het is merkwaardig dat zij de criteriumvaliditeit van de verschillende modellen toetsen met behulp van het gemiddelde van (niet onderling vergelijkbare) gestandaardiseerde effecten in plaats van het percentage verklaarde variantie te gebruiken. Op die manier zijn hun bevindingen moeilijk te beoordelen. Zij hebben bovendien 'onwaarschijnlijke sekse-effecten' gevonden, die ze toeschrijven aan het opsplitsen van mannen- en vrouwenberoepen. De voorbeelden die ze noemen zijn allerminst overtuigend. Als de economische beroepsstatus van mensen een positief effect heeft op de prijs van hun woning dan wonen vrouwen, afgezien van allerlei andere fac-

toren, in significant goedkopere woningen dan mannen. Dat kan niet waar zijn en het is ook niet waar, want gelukkig zijn die vrouwen gehuwd met mannen, en die hebben een veel hogere economische beroepsstatus. Aangezien ook de economische beroepsstatus van mannen een positief effect heeft op de prijs van de woning, afgezien van het huishoudinkomen want daarvoor is gecontroleerd, wonen vrouwen uiteindelijk in even dure huizen als mannen. Hieruit kunnen we concluderen dat de aanwezigheid van een sekse-effect juist heel informatief is en geen artefact, zoals Kalmijn en De Graaf stellen. Ook huisvrouwen zouden met hun zeer lage economische beroepsstatus heel goed in dit model passen. Daarmee zou nog eens onderstreept worden dat deze zeer lage positie van huisvrouwen niet kunstmatig is gecreëerd, zoals Kalmijn en De Graaf beweren. Terzijde merk ik op dat de nulcores waar zij het over hebben alleen zijn toegekend wanneer er werkelijk sprake was van een nul-waarde. In het geval van ontbrekende gegevens zijn gemiddeldes gebruikt. Verder komt het mij voor dat er geen goede redenen bestaan het Blees-Booijmodel af te wijzen omdat daardoor het sekse-effect bij het lezen van populaire literatuur verdwijnt. De conclusie uit het ontbreken van het sekse-effect is dat literaire voorkeur niet is vastgelegd in de chromosomen, maar gevolg is van socialisatie die tot uitdrukking komt in de beroepsstatus. Dat is toch geen gekke conclusie voor een socioloog.

Dat de Blees-Booij schalen het in empirisch onderzoek niet beter doen dan de GGK- en GK-schalen is een probleem dat om nader onderzoek vraagt. Ik neem aan dat Kalmijn en De Graaf, gezien hun pleidooi voor theoretisch goed gefundeerde schalen, hun GK-schaal niet als een serieus alternatief presenteren. Alsnog de GGK-schalen in gebruik nemen, zoals zij voorstellen, is echter geen goed advies omdat het bezwaar tegen de gebruikte expert-methode – waarbij de experts niet alleen de theorie van Bourdieu goed kennen maar tevens zeer goed op de hoogte zijn van allerlei empirische uitkomsten in stratificatie-onderzoek – recht overeind blijft staan. Dat betekent dat de discussie nog niet is gesloten.

Noot

- 1 Arien Blees-Booij is sinds 1994 als onderzoeker werkzaam bij Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt te Amsterdam, Leidsegracht 105 A, 1017 ND Amsterdam.